

POLITIKAI ÉS HATÉKONYSÁGI CÉLOK KONFLIKTUSA AZ EU CUKORPIACI REFORMJÁBAN

BORBÉLY ÁKOS

Kulcsszavak: cukorreform, cukorpiac, kvótaszabályozás,
szerkezetváltási program, hatékonyság.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az elemzés, a cukorreform háttérének vázlatos bemutatását követően, a kvóta-csökkentés lebonyolításának hatékonysági összefüggéseire irányul. Az európai cukorágazat reformjának egyik fő mozgatórugója a hatékonyság, melyet a merev nemzeti kvótákra épülő szabályozás eddig nem mozdított elő kellőképpen. Ehhez társul az ártámogatás termeléstől való függetlenítése, valamint a túltermelés kezelésének szükségessége is, mivel az Európai Uniót nemzetközi kereskedelmi kötelezettségei a cukorexport radikális csökkentésére és az import mennyiségének jelentős növelésére kényszerítik. A termelés irányított csökkentésére a Közösség szerkezetváltási programot hirdetett meg, amely elvileg a kevésbé versenyképes termelők kilépését eredményezi. Az EU becsült cukorkínálati függvénye alapján lehetőség van a különböző kvótacsökkentési lehetőségek összehasonlítására, a jóléti közgazdaságtan módszereinek felhasználásával. Ennek segítségével kimutatható, hogy egy egyszerű lineáris kvótacsökkentés, éves szinten, mintegy félmilliárd eurós hatékonysági veszteséget jelent az önkéntes szerkezetváltási programhoz képest. A jelenleg folyó cukorreform egyik alapkérdése tehát az, hogy sikerül-e ezt az elméleti hatékonysági potenciált a gyakorlatban is kiaknázni? Az elemzés arra a következtetésre jut, hogy enélkül a reformban célul kitűzött piaci cukorárak megközelítésére nincs esély.

BEVEZETÉS

Az *EU Mezőgazdasági Miniszterek Tanácsa* 2007. szeptember 27-én hozta meg a végleges döntést a cukorpiaci reform kérdésében. A döntés kapcsán némi iróniával a „reform reformjáról” beszélhetünk, hiszen 2005 novembere után immár másodszer döntött a miniszteri plénum a cukorpiaci szabályozás átalakításáról. Az eredeti, 2006-ban életbe léptetett reformjogszabályok ugyanis a gyakorlatban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A kudarc gyakorlatilag annak tudható be, hogy a bevezetés első két évében a megcélzott 5-6 millió tonna helyett az

európai cukorgyártók csupán mintegy 2 millió tonna kvótáról mondtak le. Emiatt viszont a szabályozás többi eleme sem működhet tökéletesen.

A *Miniszterek Tanácsában* csaknem teljes egyhangúsággal elfogadott változtatások az önkéntes kvótalemondást oly módon kívánják előmozdítani, hogy növelik a kompenzáció céljára rendelkezésre álló forrásokat és jelentős mértékben csökkentik az önkéntesen kvótát csökkentő vállalkozások esetében a 2010. évi végző kvótacsökkentés nagyságát is. A javaslatot betervező Bizottság azt reméli, hogy a javasolt változtatások eredményeként az európai cukorgyártók további 3,8

millió tonna cukorkvótáról mondanak majd le. Jelen elemzés a szerkezetváltási program működésének hatékonysági, közgazdasági összefüggéseit mutatja be.

AZ ALKALMAZOTT MÓDSZER

Az elemzés kiindulópontja az EU cukorkínálati függvénye, ami publikált költségadatokat segítségével megbecsülhető. A Közösség cukorkínálata lineáris függvényre jellemezhető. A cukorkínálati függvény transzformációjával lehetséges a különböző kvótacsökkentési lehetőségek modellezése. Amennyiben a kvótákat egységesen, lineárisan csökkentik, akkor az EU reformot megelőző kvótarendszer melletti kínálati függvénye balra elfordul. Ez a transzformáció azt fejezi ki, hogy a jelentős kvótacsökkentés ellenére még a legkevésbé hatékony termelők is termelésben maradnak, mégpedig ugyanolyan arányban, mint a legversenyképesebb termelők. Ezzel a transzformációval teljesen ellentétes az önkéntes szerkezetváltási program hatása, ahol először a szükséges kvótacsökkentés mértékéig „hátrálunk” az eredeti kvótás kínálati függvényen, majd pedig a lehetséges kvótavásárlás mértékével a függvényt jobbra forgatjuk. Mivel a kínálat szerkezete, illetve a szükséges kvótacsökkentés és a többletkvóta-vásárlási lehetőség nagysága adott, lehetőség nyílik a két forgatókönyv számszerű összehasonlítására is.

A CUKORPIACI REFORM

Az Európai Unió cukorpiacán alkalmazott, magas vámvédelemre, támogatott belpiaci árakra, exporttámogatásra és intervenciós felvásárlásokra épülő szabályozási rendszer a hatvanas évektől egy igen stabil keresleti és kínálati struktúrát eredményezett. A képződő feleslegeket egy jelentős exporttámogatási keret segítségével kiverték a belpiacról, aminek következtében a belföldi piaci árak egy viszonylag szűk és igen magas tartományban

stabilizálódtak. Ez a szabályozási egyensúly 1968-tól, nagyobb zökkenők nélkül, egészen az EU 2004. évi bővítéséig tartott.

A szabályozás kiszámíthatósága ellenére fontos belső motivációt jelentettek a cukorpiaci rendtartás reformjára a rendszer torz *elosztási- és versenyhatásai*. Az 1990-es évek kezdetétől ugyanis a KAP reformja az ártámogatásokról a termelőknek juttatott közvetlen támogatásokra való áttérésben állt. A cukorrépa gyakorlatilag egyedülként maradt ki az ún. decouplingből, ami így a mezőgazdasági termelők közötti versenytorzulások kialakulásához vezetett. Vagyis ameddig a legtöbb szántóföldi termés esetében az ártámogatási rendszert fokozatosan közvetlen jövedelemtámogatási rendszerre váltotta fel, addig a cukor és a cukorrépa 2006-ig még mindig az árakon keresztül juttatta jövedelemhez a termelőket.

Nemzetközi összefüggésben ehhez társult még a mezőgazdaságnak nyújtott belső támogatások rendszerének harmonizálása, valamint a mezőgazdasági termékek kereskedelmének szabályozása, korlátozott liberalizációja is. A cukor *Közös Piaci Szervezetére* (KPSZ) ezek a változások egészen 2006-ig érdemben nem hatottak. Ennek részben az volt az oka, hogy a cukortermelés csaknem valamennyi OECD országban részesül valamilyenfajta támogatásban, továbbá hogy az ACP országok is haszonélvezői voltak a közösségi támogatási rendszernek. Ennélfogva a cukorszektorban a liberalizációs nyomás a GATT Uruguayi fordulójában sem jelentkezett átütő erővel.

A PIACI EGYENSÚLY KÉRDÉSE

A reform mögötti hajtóerők közül kétségtelenül a legfontosabb a *piaci egyensúly* kérdése. A 2004. évi bővítésnek, valamint a balkáni országokkal kötött aszimmetrikus kereskedelmi megállapodásoknak köszönhetően, 2004-től az uniós cukorpiacon tartóssá vált a túlkínálat. A növekvő feleslegek, a belpiaci árak

csökkenése mellett, jelentős költségvetési kiadásokat is okoztak, melyeket az exporttámogatáson túl első alkalommal már az intervenciós felvásárlások költségei is fokoztak. Jól látható volt már ekkor is, hogy az EU-nak a cukorimporttal és -exporttal kapcsolatos nemzetközi kereskedelmi kötelezettségei (vámcsökkentés, védintézkedés esetleges felfüggesztése, preferenciális import megállapodások kibővítése, támogatott export korlátozása) további jelentős egyensúlyromlást eredményeznek majd. Ez alapvetően meghatározta a reform irányát és mélységét. Az importban az EU-nak bővítési kötelezettségei, az exportban pedig a szűkítési kötelezettségei adóttak, melyek a belföldi termelés korlátozásához vezetnek.

- A nyugat-balkáni országok exportkedvezményei éves szinten 350–500 ezer tonna közötti felesleggel terhelik meg a közösségi cukorpiacot, attól függően, hogy a kvótákkal korlátozott közvetlen fehér-cukor-import mellett mekkora cukormennyiség érkezik még be feldolgozott termék formájában.

- Az így előállt *strukturális többlet* hatásait tovább fokozza a szintén egyoldalú liberalizáció keretében (ún. EBA kezdeményezés) a legkevésbé fejlett országoknak felajánlott fokozatos piacnyitás. *Cuni (2006)* mértékadó becslése a 2008-2009-es korlátlan vámentes piacnyitás nyomán *0,7-1,5 millió tonna* nyerscukor beáramlására számít. Más előrejelzések (*CEFS, 2004*) 1–4 millió tonna közötti tartományba helyezik ennek az importnak a várható volumenét.

- A támogatott és nem támogatott export hosszú ideig az Unió kínálati egyensúlyának egyetlen biztonsági szelepe volt. A WTO-nak az EU „C” cukorexportját érintő 2005. áprilisi elmarasztaló döntését követően azonban már nem lehet a kínálati egyensúly fennmaradását ennek a „szelepnek” a működésére alapozni. A döntés nyomán ugyanis a Közösség exportja nem haladhatja meg az 1,27 millió tonnát évente, függetlenül attól, hogy támogatott vagy nem-támogatott exportról van-e szó.

Az EU nemzetközi kereskedelmi kötelezettségvállalásai miatt tehát az európai cukorpiacra igen jelentős termelés- és kvóta-

csökkentés szükséges. A kvótacsökkentést ugyanakkor szükségszerűen az árak érdemi csökkenésének kellene kísérnie. Ellenkező esetben a nyílt végű kereskedelmi kedvezmények miatt ugyanis jelentős cukorimportra lehet számítani az LDC országokból.

A felsorolt kereskedelempolitikai hatások nem egy időben, hanem 2006 és 2009 (2010-12) között lépcsőzetesen, egymás hatását erősítve jelentkeznek. Az EU-nak egyrészt a kvóták rugalmas kezelésével folyamatosan alkalmazkodnia szükséges a megváltozó export- és importfeltételekhez. Ezzel párhuzamosan a belföldi fehér-cukorárakat is csökkenteni indokolt, mert a vámcsökkentési kötelezettségek miatt az EU-ba importált nem-kedvezményes cukor belépési ára is csökkenni fog. A végső paramétereket illetően ugyan jelenleg még nagyfokú a bizonytalanság, de annak nagy a valószínűsége, hogy a korábbi 650–700 €/t belpiaci cukorárral és 17,4 millió tonnás kvótatermeléssel szemben, a reformot követően, a cukorárak 400–500 €/t közötti szintre, a termelés 11–13 millió tonnára csökken.

Az előbbieket alapján a reform keretében megvalósítandó kvótacsökkentésnek legalább 4,5 millió és legfeljebb 6,5 millió tonnát szükséges elérnie. A modellszámítások 5,6 millió tonnás kvótacsökkentést tételeznek fel.

A SZERKEZETVÁLTÁSI PROGRAM SZEREPE

Az eredeti, 2003-ban nyilvánosságra hozott cukorpiaci reformjavaslathoz képest a 2006-ban elfogadott végleges csomagban csupán egy érdemi változás történt. Az eredeti javaslat ugyanis a tagállami cukorkvóták szükséges csökkentését egy *egységes lineáris csökkentéssel* kívánta végrehajtani, ami után viszont lehetővé vált volna a tagállamok közötti kvótaátruházás. Mivel azonban ez a megoldás számos tagállam és cukorgyártó vállalkozás számára nem volt elfogadható, a ké-

sőbb elfogadott javaslat a kvótacsökkenés lebonyolítását már egy önkéntes szerkezetváltási programra bízta, a nemzeti termelési kvóták fenntartásával.

A cukorpiaci reformban elfogadott szerkezetátalakítási program keretében a kvótajogosult megfelelő kompenzációért cserébe önkéntesen adja vissza a kvótáját, azzal a feltétellel, hogy a kvótát korábban megtermelő cukorgyár(ak)at megfelelő környezetvédelmi és szociális feltételrendszer betartásával bezárja. A visszadott kvóta után járó kártérítés évről-évre csökken: amíg 2006/07-ben és 2007/08-ban 1 tonna kvóta után 730 € jár, addig 2008/09-ben 625 €, 2009/10-ben pedig már csak 520 €. A cukorgyártók befizetéseiből finanszírozott program nagyságrendjét jól érzékelteti, hogy a gyárbezárások kártalanítására rendelkezésre álló teljes összeg meghaladja a 6 milliárd €-t.

A szerkezetváltási alap hatékony működése a reform eredményességének egyik legfőbb kérdése. A megújult cukorpiaci szabályozás kifinomult rendszere¹ ugyanis csak abban az esetben működhet zökkenőmentesen, ha előzetesen a szerkezetváltási program révén a piac belső keresleti-kínálati egyensúlya már kialakult. Amennyiben ugyanis a rendszert tartós belső feleslegek feszítik, akkor a Bizottságnak minden évben a kötelező kvótaátvitel (withdrawal) eszközével szükséges az egyensúlyi helyzetet létrehozni, ami semmiképpen nem tekinthető ideális szabályozási megoldásnak. Ebben az esetben ugyanis a gyártóknak nincs módjukban hosszú távra optimalizálni a termelési struktúrájukat. *Amennyiben tehát a szerkezetváltás a belső feleslegeket nem tünteti el, akkor a rendszer évről-évre halmozódó felesleget termel*, ami a belpiaci árakat is mélyen a megcélzott szint alá kényszeríti.

A kereslet és a belföldi kínálat összhangja azért értékelődik fel, mert az új rendtartásból hiányzik a támogatott export, az intervenció, valamint a deklasszifikáció lehetősége is. Márpedig korábban éppen ezek az eszközök képesek voltak a keresleti-kínálati egyensúly megteremtésére és ezen keresztül az árak stabilizálására a cukorpiacon.

AZ EURÓPAI UNIÓ CUKORGYÁRTÁSÁNAK SZERKEZETE

Az empirikus vizsgálatok az EU cukorszektorra viszonylag jelentős kínálati ár rugalmasságot mutatnak. A kérdésben mértékadónak számító *LMC International* adatai alapján az Európai Unió cukorágazata az 1. ábrában látható közép-távú kínálati függvénnyel jellemezhető.

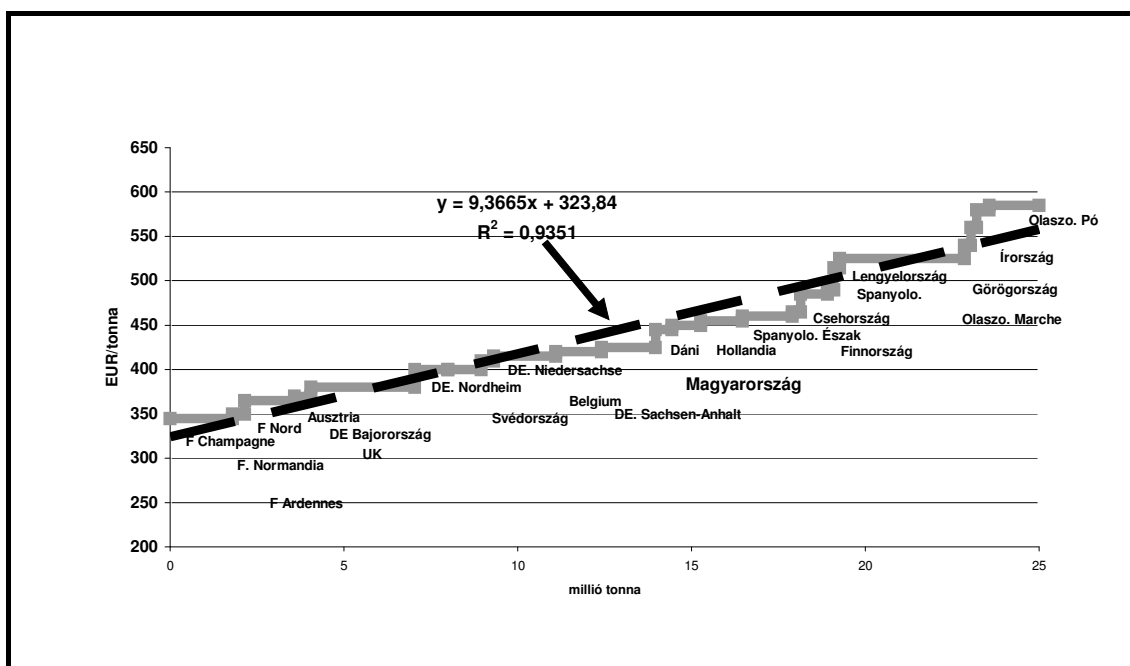
Az empirikus adatok segítségével becsült kínálati függvényt igen jól közelíti a ráillesztett lineáris trendfüggvény, melynek *determinációs együtthatója* (R^2)=0,94. A trendfüggvény alapján az európai cukorágazat legolcsóbb termelői 324 €/t (változó) költségszinttel jellemezhetők, és a kínálati függvényen jobbra haladva minden 10 €/t áremelés esetén a kínálat csaknem 1 millió tonnával bővül. Amennyiben a *hosszú távú kínálati rugalmasságra* vagyunk kíváncsiak, akkor a közép-távú kínálati függvényhez hozzá kell adni a fix költségeket is. A számítások egyszerűsítése érdekében, elfogadott ágazati adatok alapján abból indulhatunk ki, hogy a leghatékonyabb európai gyártó 198 € feldolgozási költség és 182 € nyersanyagköltség² mellett képes cukrot gyártani. A Közösség hosszú távú cukorkínálata tehát 380 €/t árán „kezdődik” és innen – a becsült közép-távú kínálati függvény egyenlete alapján – minden 10 €/t árnövekedéssel 936 ezer tonnával bővül.

¹ intézményes árak, export-importszabályozás, kvótaszabályozás, kvótacukor átvitel, ipari cukor stb.

² 182 € a reformban elfogadott minimális cukorrépaár, 144 kg-os cukorkihozatal mellett.

1. ábra

Az EU becsült középtávú cukorkínálati függvénye (amortizáció nélkül)

Forrás: LMC International (2002) 256. o. alapján, saját számítás

A SZERKEZETVÁLTÁSI PROGRAM MŰKÖDÉSÉNEK LOGIKÁJA

Várhatóan az önkéntes szerkezetátalakítási program *hatékonyabb struktúrát eredményez, mint a lineáris kvótacsökkentés*, hiszen az utóbbi a legtöbb esetben nem tenné lehetővé a kapacitások és a kvóták összhangjának megteremtését. Emellett a közgazdasági logika azt valószínűsíti, hogy az önkéntes programban főleg a kevésbé hatékony termelők vesznek részt. A program ugyanis a *kvótatranszferrel analóg gazdasági helyzetet eredményez*: a nagyobb hatékonyságú termelők kezében, a diszkontált várható hozamok alapján, a kvóta értéke magasabb, ezért egységes kompenzáció mellett az alacsonyabb hatékonyságú termelők számára nagyobb az ösztönzés a termelés beszüntetésére (Burrell, 1989). A tejpiac kvótarendszerének vizsgálata alapján megállapítható, hogy a kvóták mobilizálása és az ellenértékért cserébe önkéntesen beszüntetett termelés lehető-

sége ténylegesen a kevésbé hatékony termelők kilépéséhez vezethet (Oskam – Seijers, 1992). Bizonyos szempontból a cukorpiaci szerkezetváltási program még áttekinthetőbb is, mint a transzferálható kvóták esete, hiszen nem kell vevőket keresni: a kvóták visszaadása esetén a termeléssel felhagyók előre megszabott árat kaphatnak a kvótáért.

Ami még hasonlatosabbá teszi a cukorpiaci reformcsomagot a transzferálható kvóták megoldásához, az a *többletkvóta-vásárlási lehetőség*. Paradox módon ugyanis, a sürgető 5-6 millió tonnás kvótacsökkentési kényszer dacára, az elfogadott reformcsomag összesen 1,1 millió tonna új cukorkvóta megvásárlására is lehetőséget ad. Mivel az új kvóta vételára (730 €/t) pontosan megegyezik a visszaadott kvóta után járó támogatással, joggal állítható, hogy az önkéntes kvótavisszaadási program és az új kvóta megvásárlásának lehetősége részben továbbviszi a korábbi reformjavaslat – nemze-

tek közötti – kvótaátruházásának koncepcióját is. Ez a javaslat egyébként éppen számos tagállam nemzetek közötti kvótatranszferrel szembeni ellenállása miatt bukott meg.

Az önkéntes kvóta-visszaadási program és új kvóta megvásárlásának lehetősége tehát – a politikai alkuk szabta keretek között – egyidejűleg két szabályozási cél megvalósítását szolgálja:

- A szükséges 5,6 millió tonna körüli kvótacsökkentés kikényszerítése.
- A kvótáknak a hatékonyabb termelők irányába történő – korlátozott – átcsoportosítása.

A cél elérése érdekében a Bizottság egy *mesterséges piacot teremt* a kvóták számára, ahol a potenciális vevőknek 1,1 millió tonnáig, az eladóknak pedig 5-7 millió tonnáig lehetőségük van egy fix ár mellett kvótát venni, illetve eladni. *Fenti megoldás hatékonysági szempontból kedvezőbb, mint az alternatívaként szóba jöhető egységes lineáris kvótacsökkentés.* Ez utóbbi ugyanis a szükséges kvótacsökkentési célt egy adminisztratív intézkedéssel viszonylag egyszerűen képes biztosítani, ugyanakkor nem ad lehetőséget arra, hogy a termelés a hatékonyabb termelőknél koncentrálódjon.

A KÉT OPCió MODELLEZÉSE ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A *szerkezetváltási program* és a *lineáris kvótacsökkentés* hatásainak összehasonlítását a cukorpiacnak a reformot megelőző tényleges szabályozási helyzete alapján lehet számszerűsíteni. A kiinduló állapot tehát egy magas ártámogatású, kvótákkal szabályozott piac.

Amennyiben a kvótákat egységesen lineárisan csökkentik, akkor az EU reformot megelőző kvótarendszer melletti kínálati függvénye (S_{KV}) balra elfordul és S_{LIN} alakot vesz fel. Mivel a szükséges kvótacsökkentés mértéke igen magas, az elfordulás szöge is jelentős lesz.

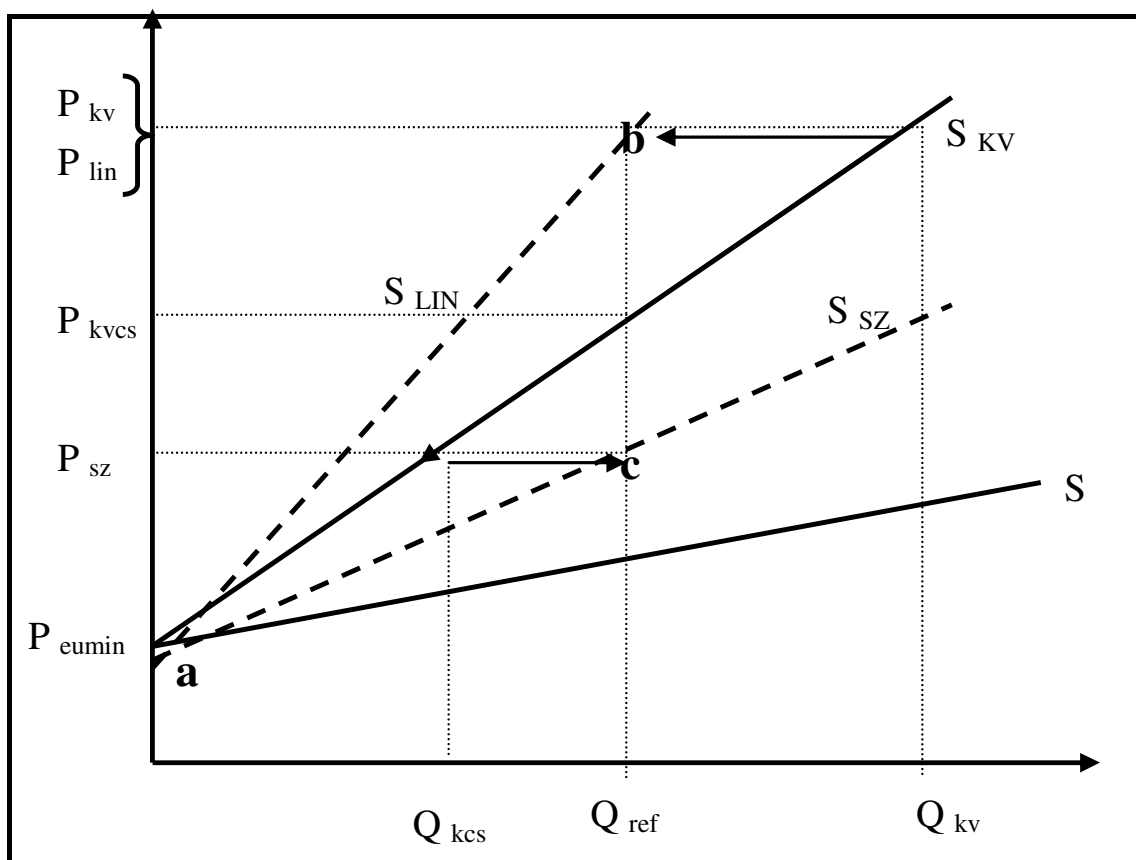
A kínálati függvény eme transzformációja azt fejezi ki, hogy a jelentős kvótacsökkentés dacára még a legkevésbé hatékony, 600 €/t önköltség feletti termelők is termelésben maradnak, mégpedig ugyanolyan arányban, mint a legversenyképesebb termelők. Megjegyzendő, hogy ez már a második elfordulás az „elvi szabadpiaci” EU-s kínálati függvényhez (S) képest, hiszen a kvótarendszer kezdeti bevezetésekor ez a függvény egyszer már elfordult. Vagyis a *kvótarendszer bevezetéséből fakadó hatékonyságvesztés egy újabb lineáris termelés-visszafogás csak tovább fokozza.*

Ezzel a transzformációval teljesen elmentés az önkéntes szerkezetváltási program hatása. Amennyiben elfogadjuk azt a feltevést, hogy a legkevésbé hatékony gyártók hagynak fel a termeléssel, a fennmaradó hatékony termelők pedig lehetőség szerint bővítik azt, akkor az új kínálati függvény az alábbi lesz: először a szükséges kvótacsökkentés mértékéig (5,6 millió tonna) „hátrálunk” az eredeti kvótás kínálati függvényen, majd pedig a lehetséges kvótavásárlás mértékével (1,1 millió tonna) a függvényt jobbra forgatjuk. A 2. ábrán két nyíl által jelzett transzformáció nyomán alakul ki a szerkezetváltási program sikere esetén keletkező új kínálati függvény: S_{sz} .

Az ismertetett lineáris kínálati függvény (S_{KV}) segítségével lehetőség nyílik a két kvótacsökkentési opció hatásainak számszerű összehasonlítására is. Mivel az árak és a reformot követő kvótanagyság a szabályozás értelmében exogén változónak tekintendők, a két kvótacsökkentési opció közötti különbség csak a termelői többletet érinti. Ezt a különbséget az *abc* háromszöggel jelzett terület mutatja, ami a két opció által generált *termelői többletek közötti különbségnek* felel meg, azaz ekkora *hatékonyságvesztés* keletkezhet a kvótacsökkentés mikéntje miatt.

2. ábra

Az önkéntes szerkezetváltási program hatásai a lineáris kvótacsökkentéshez képest

Forrás: saját számítás

A termelői többletek közötti különbséget kifejező, 2. ábrán jelölt *abc* háromszög területe a korábban bemutatott EU-szintű cukorkínálati függvény alapján határozható meg. A függelékben részletezett számítások alapján a háromszög területe 552 millió €.

Mindent egybevetve látható, hogy a termelési kvóták lineáris csökkentése egy rendkívül alacsony hatékonyságú struktúrát konzerválna, ami évente több mint félmilliárd eurós hatékonyságvesztést okozna egy önkéntes program keretében hatékonysági szempontok szerint kialakítható ágazati struktúrához képest. Egy további fontos körülményre utalnak a különböző kínálati függvényekből – jóllehet leegyszerűsítő lineáris feltételezések alapján – nyert költségkülönbségek. Amennyiben lineáris kvótacsökkentésre

kerülne sor, akkor 12 millió tonnás termelésnél az egész ágazat határkölsége (650 €/t) csaknem 100 €/t-val magasabb, mint az önkéntes program sikere esetén lehetne (556 €/t). Ez eleve kizárná, hogy a kínálati oldal teljes összeomlása nélkül az európai cukorpiacon érdemi árcsökkenésre kerüljön sor. Másrésztől viszont fontos azt is kiemelni, hogy a szerkezetváltási program sikere sem kecsegtet olyan hatékonyságjavulással, ami önmagában a reformban célul kitűzött új belső árszint (404 €/t) megközelítését tenné lehetővé.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Burell, A. (ed.) (1989): Milk quotas in the European Community. Wallingford, United Kingdom, CAB International. Idézi: Halmai (2004) 34. old. – (2) CEFS (2005): Survey of production costs of EG II sugar. Campaign 2004. Presentation for sugar-unit of DG VI. Kézirat. – (3) Cuni, R. (2006): Least developed countries (LDC) and African, Caribbean and Pacific countries (ACP) at the door of the European sugar market. Sugar Industry, No. 7., Verlag Dr. Albert Bartens KG, Berlin, Germany, 506–512. pp. – (4) EU Bizottság (2004): Description of the Common Organisation of the Market in Sugar. Agriculture Directorate-General, szeptember. http://ec.europa.eu/agriculture/markets/sugar/reports/descr_en.pdf – (5) EU Bizottság (2005a): Reforming the European Union's sugar policy, Update of Impact Assessment (SEC (2003) 1002) on the sugar sector. European Commission, Brüsszel, június 22. – (6) EU Bizottság (2005b): Proposal for Council Regulation on the common organisation of the sugar sector. COM (2005) 263 final, Brüsszel, június 22. – (7) Fertő I. (1999): Az agrárpolitika modelljei. Osiris Kiadó; Budapest, 45-47. pp. – (8) Halmai P. (2004): A reform ökonómiája. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti kiadó, Budapest, 25-26. pp. – (9) LMC International (2002): Understanding Trends in Global Production Costs. LMC, London, november – (10) LMC International (2002b): A versenykörnyezet várható alakulása a kvótaszabályozás megváltozása nyomán. Készült a CEFS megbízásából. Oxford 2002. július. Kézirat. – (11) Noble J. (2007): The EU sugar regime in crisis. In: F.O. Lichts, International Sugar and Sweetener Report. Vol. 139, No. 7, 1-4. pp. – (12) Oskam, A. J. – Seijers, D. P. (1992): Quota mobility and quota values: Influence on Structural Development of Dairy farming. In: Food policy, vol. 17. 41-52. pp. Idézi: Fertő I. (1999) 82. p.